

Я. П. Дідух, І. Г. Вишенська

Аутокологія

АУТЕКОЛОГІЯ (від грец. αὐτός – сам, ὄκος – дім, середовище і ...логія) – розділ [екології](#), що вивчає залежність між організмами певного виду та чинниками середовища. Термін «А.» запровадив К. Шрьотер 1896. Аутокологічні дослідж. посідають значне місце в розвитку екології як науки. Перші такі дослідж. пов'язані з іменем Аристотеля, який, спостерігаючи за поведінкою тварин, з'ясував причини їхніх міграцій. Його учень Теофраст уперше виділив життєві форми у рослин, описав зміну зовн. вигляду виноград. лози залежно від ґрунту, на якому вона росла. Самост. розділом екології А. офіційно визнано на 3-му Міжнар. ботан. конгресі 1910 у Брюсселі. Істор. корені А. пов'язані з екологією рослин і тварин, наук. основи якої розроблено у 18–19 ст. (Ж. Турнефор, К. Лінней, Ж.-Б. Ламарк, Е. Геккель, А. Гумбольдт, Ч. Дарвін, Й. Вармінг). А. ґрунтується на тому принципі, що організм тісно пов'язаний з довкіллям і поза ним існувати не може: він витримує певні умови існування або активно відшукує найнеобхідніші з них. Вплив зовн. чинників на організм має назву «акція», а відгук організму на цей вплив – «реакція». Виділяють два типи реакції організмів на екол. зміни: із запізненням (у відповідь на зміни зовн. умов) та на випередження (з опорою на сигнальний чинник, що випереджає зміни зовн. умов). Межі чинника, вище або нижче яких організм існувати не може, називаються критичними. Між нижньою (мінімум) і верхньою (максимум) критич. межами лежить зона екол. толерантності, яка поділяється на зони поблизу критич. меж, субоптимальні й оптимальні. Аутокол. дослідженнями встановлено, що кожен вид має екол. специфіку, адаптований лише до певних умов існування, і двох ідентич. видів не існує. Що більше спеціаліз. вид, то вужчий діапазон його адаптації, а зміна умов існування викликає відповідні зміни організмів чи веде до їх зникнення. При цьому висока адаптація до одних чинників не дає переваги щодо ін., тобто види характеризуються відносною незалежністю стосовно адаптації. Це стало основою для розробки поняття «екологічна ніша». Сучасна А. охоплює кілька напрямів екол. досліджень: вивчення впливу абіотич. і біотичних чинників на організм і норми його реакції; встановлення екобіоморф (життєвих форм); визначення меж толерантності виду до дії екол. чинників і впливу середовища на морфологію, фізіологію та поведінку організмів. Іноді під А. розуміють популяцій. підхід до вивчення видів (динаміки чисельності та біомаси організмів), але остан. часом дедалі більше дослідників виділяють екологію популяцій в окремий розділ екології. А. протиставляється *синекологія* – розділ екології, що вивчає

існування біотич. угруповань в екосистемах. Сучасні аутокол. дослідження охоплюють вивчення всіх екол. чинників, що впливають на окремий вид рослин чи тварин та адаптив. реакцій організмів упродовж життєвого циклу, опис екол. ніші виду. Під час аутокол. досліджень часто аналізують норму реакції організму на зміну умов середовища. Дослідження екології рослин і тварин послужили основою для розробки класифікації життєвих форм (екобіоморф), стратегії видів. В Україні провід. центрами аутокол. досліджень є Інститути ботаніки та зоології НАНУ. Знач. внесок у розвиток цього напрямку екології зробили укр. вчені *М. Холодний, П. Погребняк, А. Гродзинський, М. Голубець, Я. Дідух, М. Мусяєнко* та ін. Нині аутокол. дослідження ведуться в різних напрямках: *В. Голубєв* (Ялта) розробив лінійну класифікацію життєвих форм, *Ю. Злобін* (Суми) – поняття віталітету; екологію карпат. видів досліджують *К. Малиновський* та *Й. Царик* (Львів), а життєвий цикл розвитку – *В. Комендар* та В. Кричфалуші (Ужгород). Узагальненням цих робіт є випуск «Екофлори України», у якій подано характеристику видів щодо термо-, омбро-, кріоклімату, вологості, кислотності ґрунту, вмісту в ньому солей, азоту, карбонатів тощо.

Рекомендована література

1. Бигон М., Харпер Дж., Таусенд К. Экология. Особы, популяции и сообщества: В 2 т. / Пер. с англ. Москва, 1989;
2. Коцюбинская Н. П. Аутоэкологическая адаптация культурных растений к антропогенным факторам среды. Дн., 1996;
3. Протасов А. И. Аутоэкологическая изменчивость морфолого-анатомических и физиолого-биохимических признаков экотипов сосны обыкновенной (*Sylvestris Pinus L.*) в засушливых условиях местопроизрастания. Х., 1996;
4. Дідух Я. П. Популяційна екологія. К., 1998;
5. J. Chapman, M. Reiss. Ecology: principles and applications. Cambridge, 1999.

Бібліографічний опис:

Аутокологія / Я. П. Дідух, І. Г. Вишенська // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-44637>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).